

ארצות הצפונית

1. תפארת ישראל - בועז מסכת ברכות פרק א

מסתפיקנא במדינות הצפונית כמו בעירנו דאנציג או קאפענהאגען ושטאקהאלם וכדומה ששם בכל חודש יוני ויולי לילה כיום יאיר. ולכה"פ גם בחצות הלילה יכול להכיר היטב בין תכלת ללבן. מתי זמן ק"ש וציצית. וא"א לומר שנשער שם כפי מה שהוא בניסן ותשרי. דהרי מעשים בכל יום בחג השבועות שאותן שנעורים כל הלילה. מיד כשיבקע השחר מתפללים. אלמא שאין משערים אחר עלות של ניסן ותשרי. ותו וכי ח"ו גם לענין שבת ניזל במקומות הנ"ל אחר ניסן ותשרי. דאף שע"ז יהיה חומר בכניסה. עכ"פ ע"ז יהיה קולא ביציאה במוצאי שבת. וכ"כ יש להסתפק לענין ק"ש של ערבית ותפלה ותענית: ואמנם בענין חילוק המקומות שבמקום א' מקדים הלילה לבוא. ובאחרת מאחרת לבוא. כגון הא לא קמיבעיא לי. דבודאי שורת הדין נותן. דכל אדם נידון לפי מקומו ושעתו. וראיתי מדאמרין (שבת ק"ח ב') יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוצ"ש בצפורי. משמע ודאי דרק מדת חסידות כך הוא. **אבל לפי שורת הדין נידון כל אדם לפי מקומו ושעתו.** אף שלפ"ז בשעה שעושין קידוש של שבת בערבית טבריא עדיין אופין ומבשלין בצפורי... וא"כ אין ישראל שומרין שבת כולן יחד בשעה אחת ובזמן אחד. אפ"ה כך קדשנו הקב"ה במצותיו וצונו לשמור כל אחד שבת בשבתו לפי מקומו ושעתו:

אולם עיקר ספקתינו הוא רק במדינה צפונית בקיץ שאין שם לילה ממש כלל רק נשף ביוני ויולי. מתי יהיה זמן ק"ש ותפלה וציצית ושבת: ולכאורה יש להסתפק ג"כ במי שקרה לו שיבא בקיץ סמוך להנארדפאל. ששם יש איזה חדשים רצופים בקיץ יום ממש. ורואים החמה מקפת כל האופק סביב מזרח דרום מערב צפון. והאיך יתנהג הישראלי הבא לשם עם הספנים שהולכים לשם לצוד התנינים הגדולים (וואללפישע). מתי זמן תפלתו וק"ש שחרית וערבית ומתי ישבות שבתו. י"ל שם סימן אחר יש לו. דשם השמש מקיף מכל הד' רוחות כל כ"ד שעות. א"כ יודע שכל הקפה א' שתעשה השמש. ידע שהוא יום אחד. וא"כ אם יבוא לשם לפי חשבונו ביום א' ידע שהקפה השביעית שתעשה השמש הוא יום שבת. ואע"ג שזמן שחרית וערבית שלו לא ידע. וע"ז לא ידע ג"כ מתי זמן כניסת וציצית שבת. והאיך יתנהג אם כפי תושבי אייראפא או כפי תושבי אמעריקא. והרי ידוע שב' מדינות הללו אחת מונחת על פני כדור הארץ מצד א' והאחרת ממולה ממש מתחתיה. וא"כ כשמקדשין השבת באייראפא הוא תחלת עש"ק באמעריקא. וכשמבדילין במו"ש באייראפא הוא שחרית יום שבת באמעריקא. ואם זה האדם שבא סמוך לנארדפאל שרואה שמש בגבורתה עם תושבי אייראפא וגם עם תושבי אמעריקא (אב"י שנקודות מקומו הוא בין ב' המדינות האלו) מתי יתחיל ומתי יסיים שבת שלו שם. ואם גם נאמר שנותנין עליו חומרות וקולות המקום שיצא משם. עדיין יש להסתפק הכי יכול לידע מתי יתחיל ערבית ושחרית של מקום שיצא משם. י"ל **דגם חשש זה אפשר לצדד בשיחשוב למפרע ע"פ אוהר נכונה באיזה שעה הוא. למשל שיבא שם בשעה ו' שעל אוהר שלו. והוא לפי חשבונו שעה ו' לאחר חצות יום א'.** יחשוב עוד ה' פעמים כ"ד שעות או ה' הקפות השמש עד נקודה ההיא. ואז יתחיל למנות ולשבות שבתו כ"ד שעות. ועכ"פ נ"ל שאם עשה אז מלאכה אינו חייב מיתה ולא חטאת דלא עדיף ממי שהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת (כשבת דף ס"ט ב'): ולפ"ז אם יהיו שם ב' אנשים א' מאמעריקא וא' מאייראפא כ"א ישמור שבתו לפי המקום שיצא משם ואין חיוב סקילה וחטאת לשום א' מהן מדאין חייבים כן רק מדרבנן. עוד נ"ל שרשאים להתפלל שחרית וערבית ולומר מעריב ערב' ויוצר אור אע"ג שלהן לילה כיום יאיר. אפ"ה הן לפי מקומן אומרים כך: אבל במדינות צפוניות כעירנו וכדומה עדיין לא ידענו מתי זמן ציצית וק"ש. והקב"ה יאיר עינינו במאור תורתו לשמור ולעשות ולקיים מצותיו חוקותיו ותורתיו...

2. שו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן קח

(א) ...ותמהתי שהרי אין חילוק בין יום ללילה אלא האור והחושך, ואיך קאמר שאמר לאור יום יהא תחומך.

ולחומר הנושא ולפשטותם של הדברים אפשר, שיום הוא גמר היום להכ"ד שעות שנשלם היום ממדת יום ולילה, וכיון שהיום הולך אחר הלילה רצה כל אחד שבו יושלם היום, וקבע השי"ת שהאור יהיה תחומו ביום... ולהנ"ל א"ש מאוד, דאדרבא מדכתיב ויקרא אלקים לאור יום, וזה לפי מסקנת הש"ס דפסחים דק"י"ל אור אורתא הוא וע"כ קרייה רחמנא לנהורא ופקדיה אמצותא דיממא, ומוכח שיום ונהורא שני ענינים המה, ומוכח דמדת יום ומדת לילה כבר נברא ביום ראשון, ונכון מאוד בס"ד.

ומזה היה קצת מקור להמור וקציעה באו"ח סימן שד"מ, שהעיר ביושבים ונוסעים למקומות שמתארך היום לחדש או חדשיים וחצי שנה וכיצד יעשו שם שבת, וכתב שימנו ז' ימים של כ"ד שעות שוות ומונה הימים בשעות ומקדש שביעי כדרך ההולך במדבר עיי"ש. ולכאורה מה זה ענין ההולך במדבר שישנו לשבת במקומו אלא שהוא אינו יודע ואנוס ורוב וקבוע וכל האריכות בזה בפוסקים [עיין מג"א בס"י שד"מ ס"ק א' ובפמ"ג בא"א שם]. **אבל הכא ליתא לימים כלל ששמה אין יום ולילה במשך חצי שנה, אבל לפמ"ש י"ל שס"ל להמו"ק שמדת יום ולילה שהוקבע לכ"ד שעות וכפירוש רש"י וכנ"ל, זה מדה אחרת שנוהג בכל מקום ודו"ק בס"ד.**

(ה) ובתפא"י סוף פ"א דברכות בבעז... ומה דפשיטא ליה טובא שרשאים להתפלל באותן מקומות שחצי שנה יום, כפי מקומו שיצא, צ"ע שכיון שאין שמה בכלל לילה מאין המקור שמחויב ומותר להתפלל שמה ערבית, ואפי' ג' תפלות בכל כ"ד שעות, כשלא נשתנה דבר, ודוד אמר [תהלים נ"ה י"ח] ערב ובקר וצהרים אשיחה [עי' ברכות ל"א ע"א], ובתנחומא סו"פ ח"י שרה על ויוסף אברהם רשב"נ אמר לפי שהיום משתנה ג"פ בכל יום לפיכך צריך האדם להתפלל ג"פ בכל יום בשחרית השמש במזרח ובצהרים באמצע ברקיע ובמנחה במערב עיי"ש...

ואפשר דלענין שבת, נהי שאנן לא אזלינן להתחלתה וסיימה כאר"י... ומ"מ בהך מדינות שאין להם כניסת החמה ויציאתה, ורק השאלה אי בתר אירופא אי בתר אמעריקא וכדו', נפשוט שנלך בתר ארה"ק, שבלא"ה הרבו להעיר בזה, ועיין במור וקציעה ריש סימן א' לענין חצות

בעשרים וארבע שעות, שכל רגע מהם בקר במקומות משתנים, וערב במקומות שכנגדם. ואם כן ירמוז לאשר יהיה ברקיע אחרי הנתן המאורות ברקיע השמים:

(יד) יהי מאורות - הנה האור נברא ביום ראשון ומאיר ביסודות, וכאשר נעשה הרקיע בשני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים. והנה כאשר נבראת הארץ בשלישי היה בה חשך ולא אור, ועתה ברביעי רצה הקב"ה שיהיו ברקיע מאורות מגיעים אור לארץ. וזה טעם "ברקיע השמים להאיר על הארץ", כי האור היה למעלה מן הרקיע ולא האיר על הארץ... **להבדיל בין היום ובין הלילה** - כתב רש"י, משנגז האור הראשון, אבל בששת ימי בראשית שמשו האור והחשך זה ביום וזה בלילה. ואיני רואה שיהיה זה דעת רבותינו המזכירים "גניזה" על האור הראשון. אבל לדעתם האור הראשון שמש שלשה ימים, וברביעי נאצל ממנו ונעשו בו אז ממנו שני המאורות האלה, כמו שאמרו (ב"ר י"ז ה) נובלת אורה של מעלה גלגל חמה, כי לפי שלא היה העולם הזה ראוי להשתמש באור ההוא בלי אמצעות, גנזו לצדיקים לעולם הבא, ושמשו בנובלת הזו מיום רביעי ואילך...

8. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יב עמוד א

ואמר רב יהודה אמר רב: עשרה דברים נבראו ביום ראשון, ואלו הן: שמים וארץ, תהו ובהו, אור וחשך, רוח ומים, מדת יום ומדת לילה...

9. רש"י מסכת חגיגה דף יב עמוד א

מדת יום ומדת לילה - עשרים וארבע שעות בין שניהם.

10. ספר מורה הנבוכים חלק ב פרק ל

ואמרו בזה הלשון יום אחד אמר ר' יהודה בר סימון מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, אמר ר' אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן, וזה יותר מגונה מן הראשון. ואתה תתבונן מה שהוקשה עליהם והוא מציאות זמן קודם מציאות זה השמש... כבר הודעתוך שיסוד התורה כלה שהשם המציא העולם לא מדבר, בזולת התחלה זמנית, אבל הזמן נברא כי הוא נמשך לתנועת הגלגל והגלגל נברא...

11. רבינו בחיי בראשית פרשת בראשית פרק א

יהי ערב ויהי בקר יום שלישי. בשלשה ימים אלו הזכיר ערב ובקר ולא היו שם מאורות שיהיו מחייבין הערב והבקר, כי שקיעת האור הוא הערב וזריחתו הוא הבקר, אמנם הזכיר בשלשתם ערב ובקר ולא כלפי האור, אלא כלפי הגלגל, שהוא חוזר ומתגלגל בו, כי כל חלק מחלקי הרקיע כשהוא עולה הוא לו בקר וכששוקע הוא לו ערב, אך מיום רביעי ואילך שנבראו המאורות הזכיר ערב ובקר כלפי האור.

12. שו"ת רב פעלים חלק ב - סוד ישרים סימן ד

חקירה בענין זמן שבת המשתנה בכמה מקומות. עלה בלבי לחקור חקירה אחת בענין השבת, דידוע שהזמן של לילה ויום משתנה ממקום למקום מחמת הלך השמש, ויש הפרש רב כמה שעות בין יושבי מזרח לבין יושבי מערב, ובין יושבי הרים גבוהים לבין יושבי עמקים כאן יום וכאן לילה, וכד נהיר לאילן חשיך לאילין והשתא יש לחקור אם אחד עשה התחלת השבת במקום שיתאחר שקיעת השמש, והלך באותו יום שבת עצמו על ידי שם וקפיצת הדרך למקום רחוק ששם מקדים שקיעת השמש, דנמצא הוא לא עמד אותו שבת כ"ד שעות אלא רק י"ח שעות או פחות איך יעשה, אם צריך למיזל בתר שקיעת השמש, וזה כיון ששקעה השמש ונעשית חשיכה הרי נעשה לו חול, ואע"פ שהוא לא שמר את מצות השבת אלא י"ח שעות בלבד, או"ד צריך לשמור קדושת שבת כ"ד שעות שלמים.

...ובספר הברית ח"א מאמר ד' פרק י"א כתב ז"ל, ומן מוצא דבר האמור תבין ותשכיל שבעת הזה אשר כל כדור הארץ מיושב מסביב מבני אדם, ועם ה' מפוזר ומפורד בכל המדינות ודרים בכל המקומות, שאין כל ישראל שובתים כל השבת בשוה, אלא י"ב שעות ממנו ישבתו וינוחו יחד, וכשמצד אחד של הכדור הוא יום שבת אז הוא לכשנגדו ליל השבת, ושתי האניות הנותנים בים דרך ונפגשו ביחד שזכרנו בפרק הקודם, אם יקר מקרה שהיו יהודים על שניהם אז לא ישבתו שבתם בשוה כלל וכו' וכן בימי החול אין זמן ועידן התפילות של כל בני הגולה בשוה, אבל כשמקוננים על חרבן בהמ"ק בחצות לילה מצד זה אז הוא חצות היום לכשנגדו ואוכלים סעודת הצהרים, וכשמתפללים ערבית מפה ומתפללים שחרית מפה איך הדין הוא בענין זה, שכל אדם מישראל צריך לעשות דבר יום ביומו בעתו ובזמנו באשר הוא שם, בזרוח לו השמש בכל המקום אשר עומד עליו הן ביבשה הן באניה בים, יתפלל שחרית, ובבא השמש יתפלל ערבית, ויהי בחצי הלילה שלו יעשה סדר תיקון חצות וכו' וכמו כן בכללות הימים שבמקומו ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי לחשבונו באשר הוא שם ישבות, ולכן נאמר שבת הוא לה' בכל מושבותיכם, מלבד אם יזדמן יהודי על הספינה ההולכת קרוב מאד לצד הצפוני או הדרומי, אשר שם לפעמים היום כהרבה ימים של כ"ד שעות, כמו בנרגולאר שם סיון ותמוז יום אחד ארוך, או אם יזדמן יהודי על הספינה ההולכת קרוב מאד לצד הצפוני לצוד שם התנינים הגדולים הנקראים ווא'ל פ'יש, ושם ששה חודשים יום אחד וששה חודשים לילה אחד, אז אחר שימנה ששה פעמים כ"ד שעות על כלי המורה שעות יעשה את השבת, וכן בענין התפילות והצומות, יעשה דבר יום ביומו של כ"ד שעות עכ"ל.

...ולפ"ז נראה דאין לפשוט ספק חקירתנו מזמן יהושע ולא מזמן עובדא דפטירת רבינו הקדוש, דבתרווייהו י"ל התם שמרו שבת כ"ד שעות שלימות, וחקירתנו היא על מי שלא שבת אלא י"ח שעות או פחות. מיהו נראה דליכא שום סברה להסתפק בזה, מאחר דאנו רואין מדינה זו שובתת ביום שבת, ובמדינה אחרת הם עושים חול את הזמן הזה עצמו שעושים כאן שבת, והיינו טעמא משום דגבי שבת כתיב בכל מושבותכם דהולכים בו אחר המקום, א"כ גם כה"ג דנידון חקירתנו נלך בו אחר המקום, וכיון שבמקום הזה נשלם שבת ונכנס חול אז גם

של יום ט"ז והוא נמלא במקום שהוא עדיין ערב של ט"ז ושפיר יכול ללכת ידי חובת מלה, וז"ב לענין ואין לריך לפנים.

ואף שאין דבר זה לריך לפנים שהוא דבר שהדעת נחתה, מ"מ חזיר ראי' לזה, דהנה במגילה דף ג' איחא כמה חנאים דאיפלגי במגילה מתי נקראת באם נתעברה השנה ונתהווה אדר שני, ו"א בראשון וי"א בשני, ור"א ברבי יוסי ס"ל דלכתחלה בראשון ואם לא קראה בראשון משמע דיקראנה בשני, שכן איחא התם ר"א ברבי יוסי אומר אין קורין אותה באדר השני שכל מלוות שמיבגות בשני ובהגות בראשון, משמע שגם בשני עובג אלא שיקראנה בראשון ומעטם אין מעבירין על המלוות עיי"ש בכל הסוגיא, הרי דלפי"ד בשני האדרים הוי הזמן לקריאת המגילה, ומ"מ אם קראה בראשון ילא יד"ח ואין לריך לקרואה עוד הפעם בשני, מכיון שנתחייב הוי ימים שלא היו ראויין לקריאת המגילה, וכן ה"י כמה שקיעות וזריחות נתייב, ולפי"מ דקיי"ל דטיקר חיובה ביום לא אמרינן דיחויב עוד הפעם לקרואה כשמיגע זמנה, הרי דחויב שמוטל עליו לקיים בפעם אחת בשנה אף שאותו הזמן נתהווה פעמים ע"י איזה סיבה שוב אין חיוב עליו לקיימה עוד הפעם, ואף דאיחא שם בגמ' ואי אשמעינן השנייה הו"א בתחילה בראשון ובשני, היינו משום הריבוי אבל אלא זה אין לתייב רק פעם אחת, ואם קראה פעם אחת באותו הזמן ילא ידי חובתו אף שנתהווה עוד הפעם אותו הזמן, ומכאן נלמוד לכל מיני מלוות דאם ילא יד"ח אף שנתהווה אללו עוד הפעם אותו הזמן כבר ילא יד"ח, וכל שכן הוא בג"ד דמה גבי אדרים שהוא עכ"פ יום אחר לפי ימות השנה אפ"ה אין עליו חיוב לחזור ולקיימה, כל שכן בג"ד שהוא אותו יום ממש צודדי אין עליו חיוב עוד הפעם לקיימה, וזה ברור.

והנה חיוב התפלה שחייב אדם להתפלל הרי הוא חיוב על היום, דהיינו שכל יום ויום מיימות השנה חייב אדם להתפלל, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בריש הל' תפלה וז"ל: מלות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו הוא עבודה שכלל זו תפלה עכ"ל, וכחז בכס"מ שם וז"ל: ודעת רבינו שמלות עשה מן החורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו לריכה שתיב' בכל יום וכו' אבל אין מנין התפלות מה"ת אלא בפעם אחת ביום סגי עכ"ל הכס"מ עיי"ש; הרי מבואר בפירושו שחיוב התפלה מה"ת חלוצה דהרמב"ם ז"ל הוא בפעם אחת ביום, וז"ב דלפי"ד אם התפלל פעם אחת באיזה יום מהימים

כגון ביום ראשון אם קפץ ודילג למקום אחר ועדיין הוא אותו היום לפי המקום הכוח דאינקלע להתם, אין מוטל עליו חיוב להתפלל עוד הפעם שכבר ילא יד"ח תפלה באותו היום.

אזכר אחר שתקנו להתפלל ג' פעמים בכל יום החיוב הוי על היום, ולא שהחיוב הוא על הזמן, דהיינו מתי שנעשה צוקר או ערב או לנהרים חייב להתפלל, אלא שהחמים חלקו חיוב תפלה של היום לפי הזמנים של היום, דהיינו אחת בערב ואחת בצוקר ואחת בלנהרים, מ"מ החיוב הוא על היום דהכי מבואר בשבת כ"ד דיש יום שנתייב בג' תפלות ויש יום שנתייב בד' תפלות כגון שבת וי"ט ור"ח, ויש יום שנתייב בה' תפלות כגון יוה"כ"פ, והכי מתבאר מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' תפלה הלכה ח' וז"ל: נמלא התפלה בכל יום שלש ערבית ושחרית ומנחה ובשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ארבע שלש של כל היום ותפלת מוספין וזיוה"כ חמש ארבע אלו ותפלת נעילה עכ"ל. משמעות דבריו שמנין חיובי התפלות הן חיובן של היום, וכל יום ויום לפי מה שהוא אותו היום חייב במנין התפלות שתקנו לאותו היום אם חול אם שבת אם יוה"כ, [ובזה גם הרמב"ן ז"ל דחולק על הרמב"ם ז"ל על כל עיקר חיוב התפלה מה"ת, מ"מ במנין התפלות שהוא דרבנן כולן שווין בזה דתקנו חיובו על היום ולא חלקו בזה כלל], ועיי' ג"כ ברמב"ם ז"ל שם שכתב וכן תקנו שיבא מנין התפלות כמנין הקרבנות שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישיית כנגד קרבן מוסף וכו' וכן התקינו שיבא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שיהי אצרי תמיד של צין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה וכו' עכ"ל, משמעותו ג"כ שחיוב התפלות שתקנו הוא על היום דומיא דקרבנות שהוא על היום, אלא שחלקוה לפי הזמנים של היום עד שלעני"ד ברור הדבר שחיובי התפלות הרי הן על היום.

דומעתה הדבר ברור שאם התפלל באיזה יום מהימים ידי חובת התפלות של אותו היום, וקפץ ודילג למקום שחזר לחול אותו היום וכנ"ל כבר ילא ידי חובת התפלה ואין לורך להתפלל עוד הפעם אף שנתהווה אללו נתייב, וזריחה, מ"מ מכיון שהוא אותו היום כבר ילא ידי חובת אותו היום בחיוב התפלות שחייב מחמת אותו היום, וכמו לשאר המלוות התלויין בחיוב היום וכמו שכתבנו בצופן שלעני"ד אם ניסע מאוס עראלי לקאליפארניע אם התפלל כבר באוס עראלי מעריב ושחרית של אותו היום כגון ביום החמישי שוב אין הוא חייב עוד הפעם להתפלל מעריב כשנעשה אללו לילה, שזה הלילה הוא עוד הפעם ליל החמישי שכבר התפלל בליל חמישי מעריב

...וחיבין בתפלה דרחמי נינהו. - מהו דתימא: הואיל וכתוב בה ערב ובקר וצהרים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי - קמשמע לן...

19. שו"ת בצל החכמה חלק ה סימן קג

דין תפלות היום למי שהתפלל כבר ושוב עבר את קו התאריך בכיוון מערב - מזרח או מזרח - מערב. - דין התפלות לעובר את קו התאריך במוצש"ק בכיוון מערב - מזרח והוחזר התאריך והוא יום שבת במקום שהגיע לשם

ועל שאלת כהדר"ג שליט"א השני, במי שהתפלל ערבית מוצש"ק במעלבארן וכן התפלל שם למחרתו בבוקר תפלת שחרית שוב אח"כ טס משם לוואנקווער ובאמצע הטיסה חצה את קו התאריך הבין לאומי שם הוחזר התאריך יום שלם והגיע לוואנקווער במוצש"ק, ונסתפק כהדר"ג שליט"א אם עליו להתפלל עוד פעם ערבית ליל מוצש"ק בוואנקווער וכן תפלת שחרית למחרתו בבוקר, או דילמא כיון שהתפלל כבר ערבית של מוצש"ק וכן שחרית של יום ראשון בהיותו במעלבארן לא יתפלל תפלות אלה - דהיינו ערבית דמוצש"ק ושחרית דיום ראשון - עוד פעם, כי לא חייבו חכמים להתפלל פעמים מעריב או שחרית באותו יום זת"ש.

(א) לפמש"כ לעיל (סי' הקודם אות ב') כי שקיעת החמה וצאת הכוכבים חשיבה לילה לגבי כל הנמצאים במקום השקיעה ויציאת הכוכבים וזה גם אם ע"י טיסתו בכיוון מזרח יתקצר היום ומקדים החמה לשקוע, א"כ בנד"ד החל מהשקיעה וצאה"כ שבאמצע הטיסה הו"ל יום אחר ונמצא תפלת ערבית שאח"כ הוי תפלה של יום אחר ואינה תפלה באותו יום שכבר התפלל בו ערבית ושחרית במעלבארן לכן פשיטא דבכל כה"ג עליו להתפלל ערבית מוצש"ק של וואנקווער וכן שחרית למחרתו בבוקר.

בודאי אם היו חז"ל מחייבים להתפלל בראשון בשבת, בשני בשבת, בשלישי בשבת וכו' ה' מקום לומר בנד"ד דכיון שכבר התפלל תפלות של יום ראשון בשבת בהיותו במעלבארן שוב לא חייבוהו להתפלל עוד פעם באותו יום שהוא ראשון בשבת, כדכתיב וזימנין תלתא "ביומא" הוא ברך וגו' (דניאל ו' י"א) וכדקאמרינן (ברכות ל"א א') יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש ע"י דניאל וזימנין תלתא וגו'. אבל הרי לא חייבו חז"ל להתפלל ג' תפלות בראשון בשבת, בשני בשבת וכו', אלא חייבו להתפלל ג' תפלות כל יום ויום וכל ששקעה החמה ויצאו הכוכבים הרי הוא יום אחר וחובה להתפלל בו זמנין תלתא, ערב ובקר וצהרים.

(ב) ברם מה שמספק"ל לכהדר"ג שליט"א אם אחר שחצה את קו התאריך כשעתיים לפני הגיעו לוואנקווער והוחזר שם התאריך יום שלם והוא שם יום ש"ק אחר הצהרים, אם עליו להתפלל אז תפלת מנחה של שבת או תפלת מנחה של חול.

לענ"ד בס"ד הנכון בזה לדקדק להתפלל מנחה קודם שיעבור את קו התאריך והוא יום ראשון בשבת במקום ההוא וכמובן יתפלל מנחה של חול. אך גם אם לא התפלל מנחה וכבר עבר את קו התאריך יתפלל מנחה של חול, דעד שלא הגיע למקום ישוב עליו לחשוב היום כחשבון ימי מקום שיצא משם, עיי' שו"ת בצל החכמה (ח"א סי' ל"א) ובהשמטות שם (לסי' הנ"ל). - ובפרט בנד"ד בנוגע לתפלה שגם בשבת היה ראוי להתפלל י"ח אלא שלא הטרחוהו רבנן, עיין ברכות (כ"א א') ושו"ע או"ח (סי' רס"ח סעי' ד').

(ג) ואשר מספק"ל למעכ"ת שליט"א עוד, במי שטס מחוץ קנדה למעלבארן ליל יום ג' וכבר התפלל שם תפלת ערבית, אחר שעתיים הוא עבר את קו התאריך ונעשה ליל יום ד', ונמצא לא התפלל שחרית ומנחה של יום שלישי, ולא ערבית של יום רביעי, אם כשיאור היום יצטרך להתפלל שחרית שתיים אחת לחובתו ואחת לתשלומי מנחה - מעריב של יום ג' שלא התפלל בשעתו.

לפמש"כ לעיל (אות א') שהתפלות לא נתקנו לפי ימי השבוע אלא כל יום ויום חובה עליו להתפלל, וכפי שכתבתי לעיל (סי' הקודם אות ב') אין היום נגמר אלא עם שקיעת החמה ויציאת הכוכבים, א"כ בנד"ד כיון שלא שקעה החמה מאז התפלל ערבית בוואנקווער, שוב כאשר יאיר היום אחר שכבר עבר את קו התאריך, אותה שעה הוא בוקרו של אותו יום גופא שהתפלל בו תפלת ערבית בהיותו בוואנקווער ולא החסיר שום תפלה ואין לו מה להשלים.

קצרתי כעת כמיסת הפנאי אם כי נמצא אתי אריכות דברים בענינים אלו ואולי בהמשך הזמן אעביר לידי כהדר"ג ידידי שליט"א צילום מחלק הנוגע לפרטים הנ"ל.

העולה להלכה: (א) התפלל במקומו ערבית ליל מוצש"ק ושחרית דיום א', שוב עבר את קו התאריך בכיוון מערב - מזרח והגיע למקום שהוא אז מוצש"ק, עליו להתפלל שם ערבית וכן שחרית למחרתו בבוקר (אות א'). - (ב) עבר את קו התאריך ביום ראשון לעת מנחה והוחזר התאריך ונהיה יום ש"ק, יתפלל מנחה של חול. ונכון להתפלל מנחה קודם שיעבור את הקו (אות ב'). - (ג) התפלל ערבית דיום ג', אחר שעתיים עבר את קו התאריך בכיוון מזרח - מערב ונעשה ליל יום ד', א"צ לחזור להתפלל ערבית, וגם מחר בבוקר א"צ להתפלל שחרית שתיים (אות ג').

והנני בזה ידידו דושהטושת"ה מברכו בכל מיילי דמיטב תוך צפי' לרחמי ה' כי לא כלו.

האדם היושב באותו מקום צריך לנהוג כך, דהא לא תלה הכתוב שמירת השבת וקדושתו במספר השעות, שלא אמר צריך לשובת כ"ד שעות, אלא אמר יום ואמר בכל מושבותיכם שתלה היום במקום, ואם הוא עומד במקום שפנה היום ונכנס הלילה, הא ודאי לא נשאר אצלו מקדושת שבת כלום, ואם נאמר לו שישבות בחול הגמור והודאי עוד שעות בשביל להשלים כ"ד שעות, ה"ז מחזי חוכא ואטלולא וה"ז דומה כמי שלא שמר שבת ביום השביעי ובא לשובת בחול ביום ראשון תשלומין לשבת, דודאי מעשה שטות הוא זה דאין תשלומין לשבת בימי החול וה"ה הא הוא דכוותה...

...ועוד נ"ל בס"ד להוכיח ד"ז מזמן ישיבתו של מרע"ה במרום ארבעים יום וארבעים לילה, שהוא לא ראה חשך בכל הזמן ההוא אלא אור, והכי איתא במדרש שוחר טוב בתהלים מזמור י"ט ע"פ יום ליום יביע אומר וז"ל, ומנין היה יודע משה מתי יום ומתי לילה שהוא אומר ארבעים יום וארבעים לילה, אלא בשעה שהקב"ה מלמדו תורה יודע שהוא יום, ובשעה שהוא מלמדו משנה יודע שהוא לילה... נמצא מרע"ה בכל אותו זמן שהיה במרום, אע"פ שלא היה רואה מדת לילה ומדת יום חלוקין שלא היה רואה חושך אלא הכל אור, לא היה נחשב לו כל אותו זמן ליום אחד כדי לקיים בו מצות התליות ביום של ק"ש ושל תפלה, וגם לקיים מצות שבת לקדשו ותפלה, אלא היה מחלק הזמן ההוא ללילה ויום בזא"ז לקיים מצות לילה בלילה ומצות יום ביום, וא"כ ה"ה ליושבי הצירים אע"פ שראוין משך כמה חודשים אור השמש, ומשך כמה חודשים חושך, אין נחשב להם כל הזמן הזה יום ארוך או לילה ארוך, אלא צריכין לחלק כל כ"ד שעות לילה ויום, והם מוכרחים לחשוב הלילה ב"ב שעות, והיום ב"ב שעות כמו מקומות העומדים תחת קו המשוה, דאין רואין דבר שראוי להאריך או לקצר על ידו הימים או הלילות, וזה ברור, והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו, אכ"ר.

13. תשובות והנהגות כרך א סימן שטו

שאלה: נשאלתי בנוסע לפינלנד לזמן קצר מאד במקום שאין יום במשך כמה חדשים, מהו לתפלה ושבת

האחרונים נסתפקו בזה, ואמרתי לו שלדעתי אין שם יום ולילה, ומ"מ יש יממה ומתחלפת ברגע שנמצא במקום הכי קרוב לשמש, והוא הדין כשיש לילה ארוך מתחלפת היממה ברגע שמגיע המקום בסבבו את השמש במקום הכי רחוק מהשמש, ולפי זה יש מקומות שיום רק רגע כמימריה ומתחלפת, והוא הדין לילה רק רגע כמימריה שמתחלפת, וכיון שנוסע למקום שכולו לילה, רק רגע כמימריה יום בשעה שמתחלף, ולכן מתבטל ממנו שמה כל מצות היום אף ששבת לא בטלה.

ולדעתי אסור לגור במקומות כאלו מאחר שמפקיע מעצמו את מצות היום, ורק אם מוכרח להיות שמה הדין כמו שביארנו, והאחרונים דנו בגדר האיסור להכניס עצמו לאונס, וכאן שמגיע למקום שפטור שם אלים טפי מאונס... ולפי דברינו אין שמה חובות היום כתפילין וציצית כיון שלמעשה אין יום זמן הראוי לקיום מצוות, ומ"מ יש רגע ביממה שתחלף מיום ראשון לשני או מששי לשבת, וחיובין לשמור שמה שבת, אבל כיון שמתבטלים ממצות כל יום אינו ראוי ליהודי לגור שמה.

14. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר ויעמד פינחס ויפלל; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר ותפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר הויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר וואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי: מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות - שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות; ורבי יהודה אומר: עד ארבע שעות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות. ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב - שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב; רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע - שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה; ומפני מה אמרו של מוספין כל היום - שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום; רבי יהודה אומר: עד שבע שעות, שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות... לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבתות. דאי לא תימא הכי - תפלת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאן תקנה? אלא: תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבתות.

15. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

הלכה ב: כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה, ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה...

16. רמב"ם הלכות מלכים פרק ט

הלכה א: על ששה דברים נצטווה אדם הראשון... נמצאו שבע מצות, וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית...

17. אור שמח הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

...ובאמת קי"ל כתרומתו, וכמו דאמרו תניא כוותיה דריב"ח תניא כוותיה דריב"ל, והיינו דזמני תפלות תקנום כנגד קרבנות, וכפי זמן הקרבנות, ובכ"ז אבות תקנום, וכן כתב רבינו כאן דכנגד תמידים תקנום, ובהלכות מלכים כתב דאבות תקנום...

שהעיקר זמן שבאר"י ומביא הכוזרי ששבתות ה' ומועדות העיקר בנחלת ה' ושאר ארצות טפילות ושכן דעת הרמב"ן עיי"ש דברי קדשו, א"כ עכ"פ באין זמן לאותו מקום, נגררים אחר ארה"ק וז"ב בס"ד.

(ו) אך להלכתא כיון שהקרא צווח, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, וסוף סוף ערב כטעם חשך להאבן עזרא [בראשית א' ה'] שנתערבו הצורות ובקר שיוכל אדם לבקר בינות הצורות עיי"ש, והובא ברמב"ן שם, א"כ יום אחד היינו כשערב ובקר בו, ונאמר שאם אין ערב ובקר אין יום אחד, ובמציאות באותן המקומות שלא שייך ערב ובקר לא שייך המציאות של יום אחד ויום שני, ואנה נמצא בחז"ל שבלי ערב ובקר יש סדר ימים...

(יא) ועכ"פ יש לומר שבהנך מקומות שהשמש סובב ומאיר להם ששה חדשים, שתלוי הך דינא בהנ"ל, שאם היום תלוי במדת יום ולילה וכהיפ"ת מקרא דיום אחד יודע לה', שימים שייכי אף בלא ערב ובקר, א"כ שייך גם התם שבת מן התורה, והקביעות יש לומר כהקביעות של אר"י וכהכוזרי הנ"ל. אבל אי נאמר כאותו צד בפרקי דר"א שמפני צרתן של ישראל שלא יחללו שבת העמיד השמש ועדיין יום מקרי, א"כ ה"ה דבאותן מקומות לא שייך ימים, וליכא שבת מן התורה שמה, ואולי אף מדרבנן לא, דבאמת גם זה לא מצינו בש"ס שגזרו שמה שבת, ולא דמי להולך במדבר וכו"ל ודו"ק. (שוב הראוני ברד"ל בפרקי דר"א שם בהג"ה אות א' שהרגיש בהנ"ל עיי"ש, ומשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו לגבי מדינות הצפוניות).

(יב) ובגוף הדבר יש לעיין, שהתפא"י שמה בריש דבריו לגבי מדינות צפוניות התחיל מתי יהיה זמן ק"ש ותפלה דציצית ושבת, ולבסוף השמיט שבת. ויל"ע אם הספק רק בזמני כניסת ויציאת השבת, או דיש להסתפק בכלל שבת, כיון שסוף סוף לילה כיום יאיר ובחצות הלילה יכול להכיר בין תכלת ללבן א"כ יממא הוא...

3. שו"ת מנחת אלעזר חלק ד סימן מב

ראיתי בשו"ת חתם סופר (חלק ו' סי' כ"ט) מ"ש על דברי הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות (מאמר א' הוא מאמר חקור דין ח"ב סי' י"ג, ובחת"ס מצויין שם בט"ס) בענין קו' הרא"ש איך כתב משה רבינו י"ג ס"ת ביום פטירתו שהי' בשבת וכו' שהרמ"ע תי' באופן אחר וכו' בחת"ס וז"ל אבל מ"ש דאותו היום נתארך ולמעלה הי' שבת ולמטה ערב שבת דבריו מאוד תמוהים א"כ לעולם יהי' כן שבת שלנו הוא חול למעלה ואין אנו שובתים בשבת של יוצר בראשית ית"ש...

אמנם בגוף השאלה במדינות הנז' אשר תמוז הוא יום א' ארוך וכן טבת הוא לילה א' ארוכה הנה ראיתי בדרך מקרה בתפארת ישראל על המשניות (בפ"א דברכות) נסתפק בזה ולא העלה שום דבר ברור ושום ראי' לזה וכו' שאותם הנוסעים סמוך להנארדפא"ל (עם צידי התנינים הגדולים) ששם רואים השמש בהקפה תמידי דעתו לשער בכל היקפה לד' רוחות אז ידעו שהוא כ"ד שעות ולחשבו ליום א' וביום הז' יחשבוהו לשבת אולם גם בזה הוא נבון עיי"ש ודעתו שחומרא זו הוא רק מדרבנן בשמירת שבת שם במקומות האלו וכן נראה שכיון שלא שקעה השמש מנין לנו לחייבו מדאורייתא בשמירת שבת וכיוצא... וזה יתכן רק כשלא שקעה החמה בערב שבת כנז' מהרמ"ע זצ"ל אבל יש לעיין כשבא ע"י ספינה להנארדפאלל בשבת והיינו שבהיותו בערב שבת במק"א עוד לא הגיע למקום הזה בציר הצפוני ושם שקעה עוד החמה בע"ש על שעה מועטת ולציר הצפוני הגיע בשבת (היינו למקום שאין עוד שקיעה"ח) וכיון שלא שקעה עליו החמה כל ימי היותו שם י"ל הרי נשאר בחזקת שבת כיון שלא שקעה עליו החמה ולא יצא השבת ולא החלו ימות החול ול"ש להתירו במלאכה ונמצא אסור במלאכה (אולי מדאורייתא) כל ימי היותו שמה... וצ"ע.

4. בראשית פרשת בראשית פרק א

(ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור: (ד) וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיִּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: (ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד: ... (יד) וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מַאֲרַת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיָּם וּבֵין הַלְּיָלָה וְכִיּוֹן לְאֶתֶת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: (טו) וְכִיּוֹן לְמַאֲרַת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַאֲרִי עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן:

5. רש"י בראשית פרשת בראשית פרק א

(יד) להבדיל בין היום ובין הלילה - משנגזר האור הראשון, אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחושך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה: ... ולימים - שמוש החמה חצי יום ושמוש הלבנה חציו, הרי יום שלם:

6. רשב"ם בראשית פרשת בראשית פרק א

ויבדל אלהים בין האור ובין החשך - ש"ב שעות היה היום ואח"כ הלילה י"ב... להבדיל בין היום ובין הלילה - כבר אמרנו למעלה ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, אבל עדיין גמר הלילה ותחלת היום ממש אין ידוע כ"א בהנך החמה וגם גמר היום ותחלת הלילה ממש לא נודע כי אם בשקיעת החמה וצאת הכוכבים. להבדיל בין תחלת היום ובין תחלת הלילה: ... ולימים - שהרי מצאת הכוכבים עד צאת הכוכבים יום א':

7. רמב"ן בראשית פרשת בראשית פרק א

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד - היה ערב והיה בקר של יום אחד. ויקרא תחילת הלילה "ערב" בעבור שיתערבו בו הצורות, ותחלת היום "בקר" שיבקר אדם בינותם. כך פירש רבי אברהם. ועל דרך הפשט לא יתכן לומר "יום ראשון", בעבור שעדיין לא נעשה השני, כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה, אבל שניהם נמצאים, "והאחד" לא יורה על שני: ויש מפרשים (מורה נבוכים ב' ל) כי זה רמז לתנועת הגלגל על פני כל הארץ